ADEDE
SEARCH & RECOVERY

2018

ARCHEOLOGIENOTA Kluisdreef te Aalst (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 353

Aaron Verleysen

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 353

Archeologienota Kluisdreef te Aalst (Oost-Vlaanderen).

AARON VERLEYSEN



Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2018
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Simon Claeys & David Janssens
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

Inhoudsopgave

1 Administratieve fiche ..... - 5 -
2 Bureauonderzoek ..... - 10 -
2.1 Archeologische voorkennis ..... - 10 -
2.2 Aanleiding van het onderzoek ..... - 10 -
2.3 Doel van het onderzoek ..... - 10 -
2.4 Huidige situatie projectgebied ..... - 11 -
2.5 Beschrijving geplande werken ..... - 11 -
2.6 Randvoorwaarden ..... - 11 -
2.7 Werkwijze ..... - 11 -
3 Assessmentrapport ..... - 14 -
3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied ..... - 14 -
3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied ..... - 17 -
3.2.1 Tertiair geologisch ..... - 17 -
3.2.2 Quartair geologisch ..... - 18 -
3.2.3 Bodem ..... - 19 -
3.2.3.1 Bodemtypekaart ..... - 19 -
3.2.3.2 Potentiële bodemerosie ..... - 21 -
3.2.3.3 Erosiegevoeligheid ..... - 21 -
3.2.3.4 Landgebruik ..... - 22 -
3.2.3.5 Gewestplan ..... - 23 -
3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied ..... - 25 -
3.3.1 Algemene historische situering ..... - 25 -
3.3.2 Historisch kaartmateriaal ..... - 28 -
3.3.2.1 Fricx-kaarten (1712) ..... - 28 -
3.3.2.2 Kaart van Villaret (1745-1748) ..... - 29 -
3.3.2.3 Kaart van Ferraris (1771 – 1778) ..... - 30 -
3.3.2.4 Atlas der Buurtwegen (1840) ..... - 31 -
3.3.2.5 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854) ..... - 32 -
3.3.2.6 Kaart van Popp (1842 – 1879) ..... - 33 -
3.3.2.7 Luchtfoto 1971 ..... - 34 -

3.3.2.8 Luchtfoto 1979-1990 ..... - 35 -
3.4 Archeologische situering van het projectgebied ..... - 37 -
4 Besluit ..... - 40 -
4.1 Besluit gespecialiseerd publiek ..... - 40 -
4.2 Besluit breed publiek ..... - 42 -
5 Bibliografie ..... - 43 -
6 Lijst van figuren ..... - 44 -
7 Bijlage ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**

1 Administratieve fiche

Projectcode	2018J100
Site	Aalst – Kluisdreef
Projectsigle ADEDE	AAL – KLU
Ligging	Kluisdreef, 9300 Aalst
Bounding Box	Punt 1 (NO): X: 129292.262m Y: 180635.94m Punt 2 (ZW): X: 129184.172m Y: 180526.222m
Topografische kaart	Zie plannr. 1
Kadaster	Aalst, 4e Afd., Sectie G, nr. 237a Zie plannummer 3
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerken	Verkaveling
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184 Alexander Cattrysse 2017/00187
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Verleysen A, 2018, Archeologienota Kluisdreef te Aalst (Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 353, Gent.
Grootte projectgebied	10413.6m
Periode uitvoering	Oktober 2018
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Bebouwing

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Aalst - Kluisdreef

Plannr. 1
Topografische kaart

2018J100 10/10/2018

© AGIV

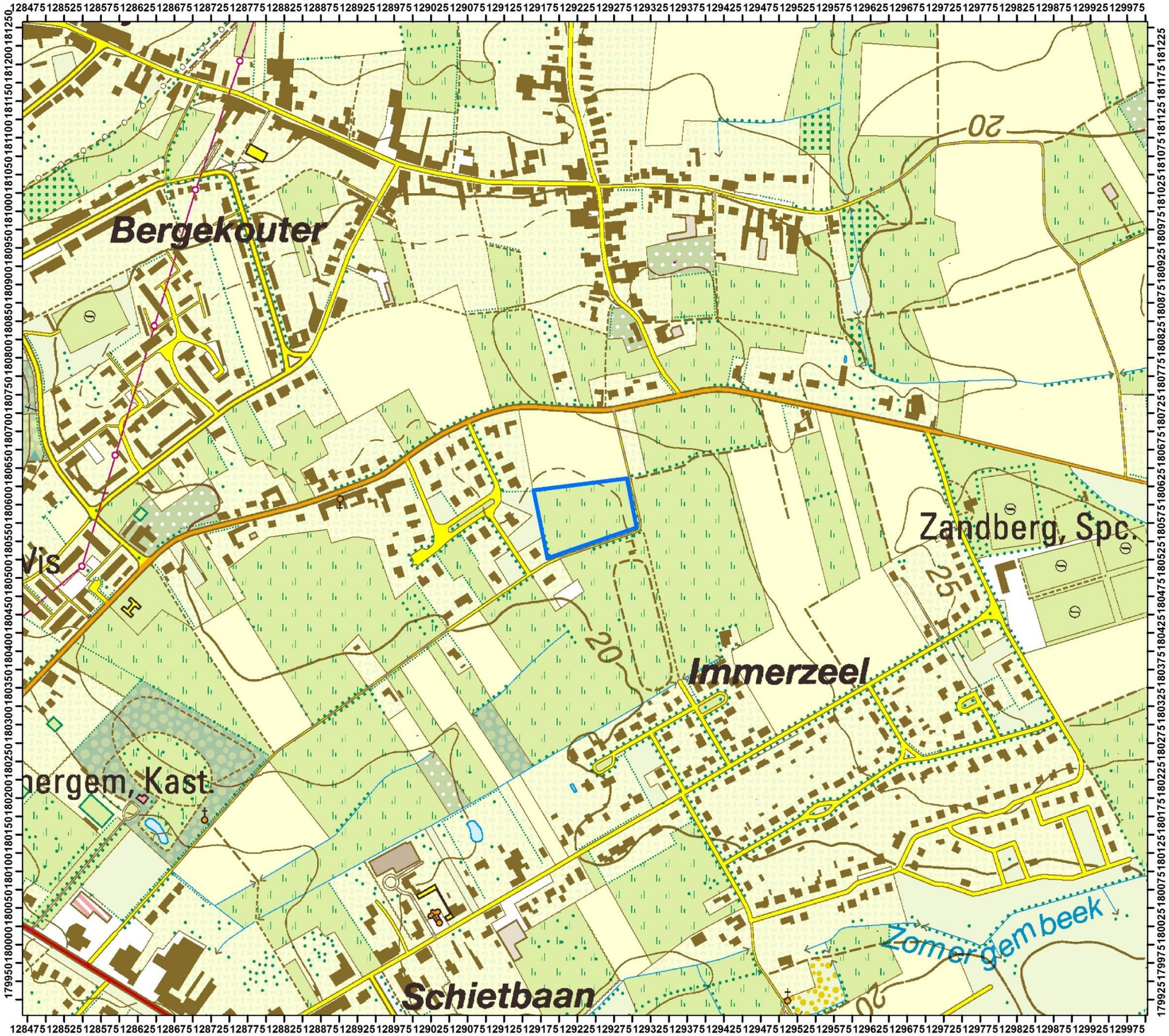
Legende

Projectgebied

N

0 370

Meter



ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Aalst - Kluisdreef

Plannr. 2
Orthofoto 2017

2018J100 10/10/2018

© AGIV

Legende

Projectgebied

N

0 50

Meter



ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Aalst - Kluisdreef

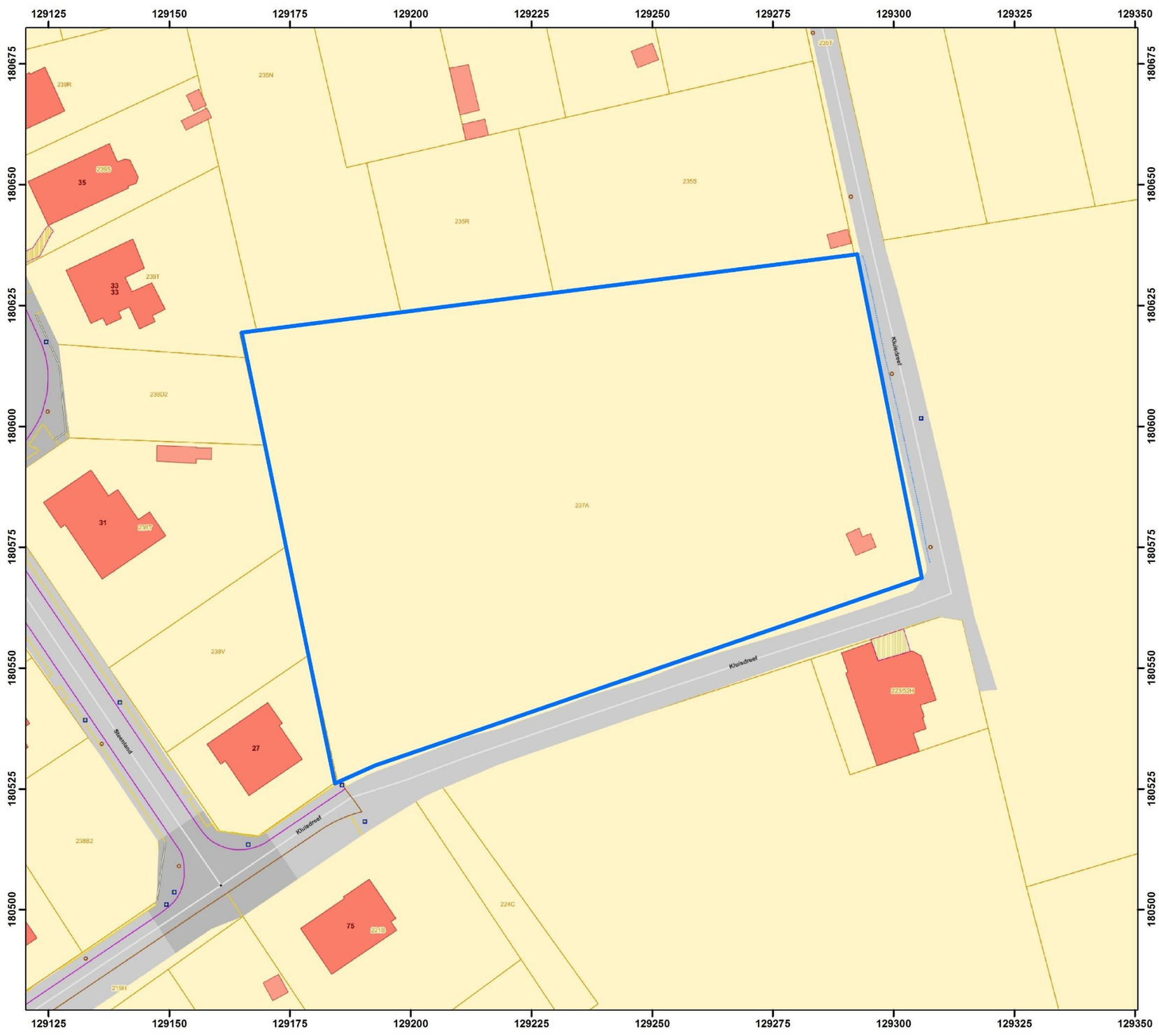
Plannr. 3
GRB (kadaster)

2018J100 10/10/2018

© AGIV

Legende

Projectgebied



N

0 50

Meter

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Aalst - Kluisdreef

Plannr. 4
Verstoorde zones

2018J100 10/10/2018

© AGIV

Legende

Bebouwing

Projectgebied



N

0 50

Meter

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied is tot op heden nog geen archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. Op de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) worden wel een aantal meldingen aangegeven in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied. Deze worden verder toegelicht onder "§3.4 Archeologische situering van het onderzoeksgebied".

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande verkavelingsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het projectgebied is gelegen langsheen de Kluisdreef, dewelke het projectgebied langsheen de zuidelijke en oostelijke zijde begrenst. De Kluisdreef is een grindweg die uitkomt op de Affligemdreef in het noorden en naar het westen toe een asfaltverharding kent eens voorbij het projectgebied. Het projectgebied zelf is zo goed als onbebouwd, met uitzondering van een kleine schuur, en wordt volledig ingenomen door weiland. Rondom het projectgebied bevinden zich verschillende percelen met vrijstaande woningen.
Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar de orthofoto 2017 (plannr. 2) en verstoorde zones (plannr. 4).

2.5 Beschrijving geplande werken

Op het projectgebied zullen verschillende woningen verkaveld worden. De woningen worden geplaatst rondom een groene collectieve buitenruimte. Alsook wordt een paviljoen aangelegd en een grote autoluwe zone binnen de ontwikkeling. Er worden rijwoningen geplaatst, twee types urban villa's, meergezinswoningen en appartementen. De parkeerplaatsen van de appartementen worden gebundeld in een ondergrondse parkeergarage.
Voor een inplantingsplan van de ontworpen toestand wordt verwezen naar plannr. 5.

2.6 Randvoorwaarden

Aangezien het onderzoeksgebied op korte termijn geen veranderingen zal ondergaan kan de principiële haalbaarheid in vraag gesteld worden om eventueel vervolgonderzoek uit te voeren voorafgaand aan het verkrijgen van de bouwaanvraag. Bijgevolg dient bij eventueel verder archeologisch (voor)onderzoek met ingreep in de bodem hier de mogelijkheid van het uitgesteld traject gevolgd te worden.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de

Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
  - Inplantingsplan huidige toestand
  - Inplantingsplan geplande toestand
  - Doorsnede bestaande toestand
  - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
  - Topografische kaart
  - Orthofoto
  - Kadasterkaart
  - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
  - Tertiair geologische kaart
  - Quartair geologische kaart
  - Bodemtypekaart
  - Potentiële bodemerosiekaart
  - Erosiegevoeligheidskaart
  - Bodemgebruiksbestand
  - Gewestplan
- Historische situering:
  - Cartes des Pays-Bas van Frickx, 1712
  - Kaart van Villaret, 1745-1748
  - Kaart van Ferraris, 1777
  - Atlas der Buurtwegen, 1840
  - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
  - Kaart van Popp, 1842-1879
  - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
  - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
  - Inventaris Onroerend Erfgoed

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Aalst - Kluisdreef

Plannr. 5
Geplande toestand

2018J100 10/10/2018

© AGIV

Legende

Projectgebied

N

0 50

Meter

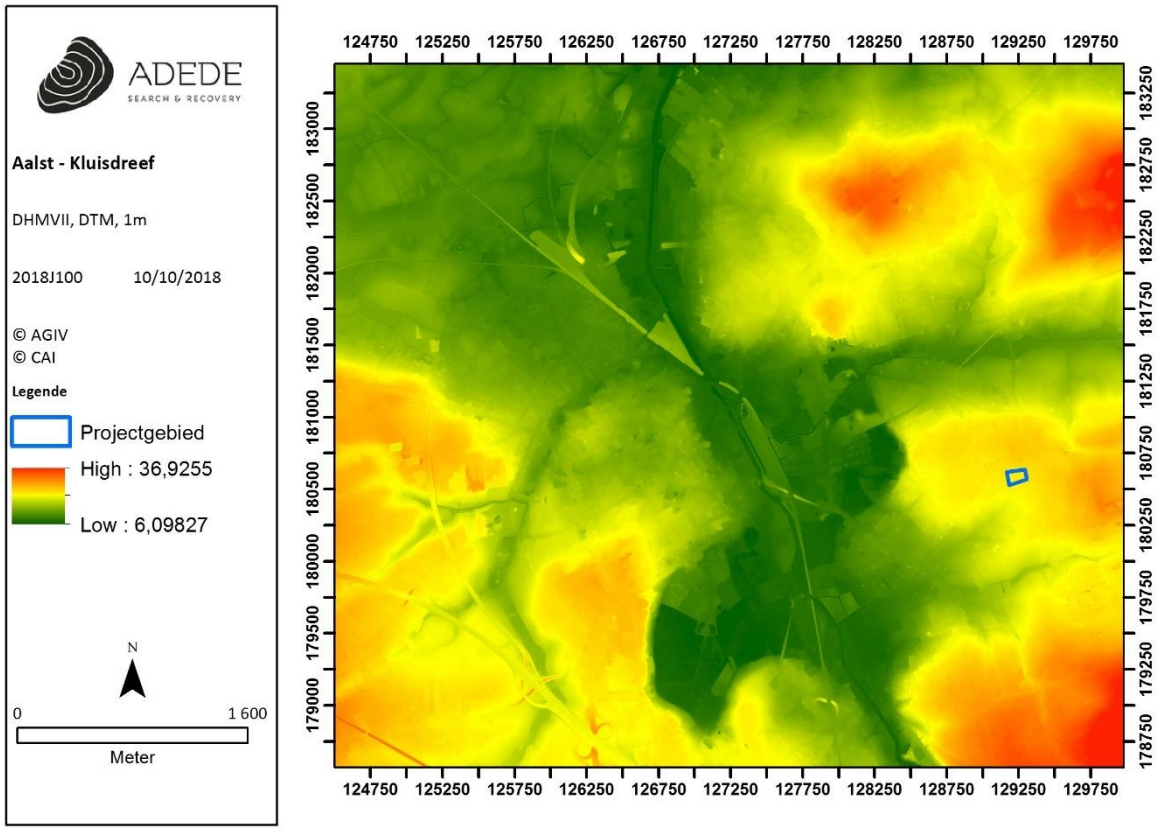


3 Assessmentrapport

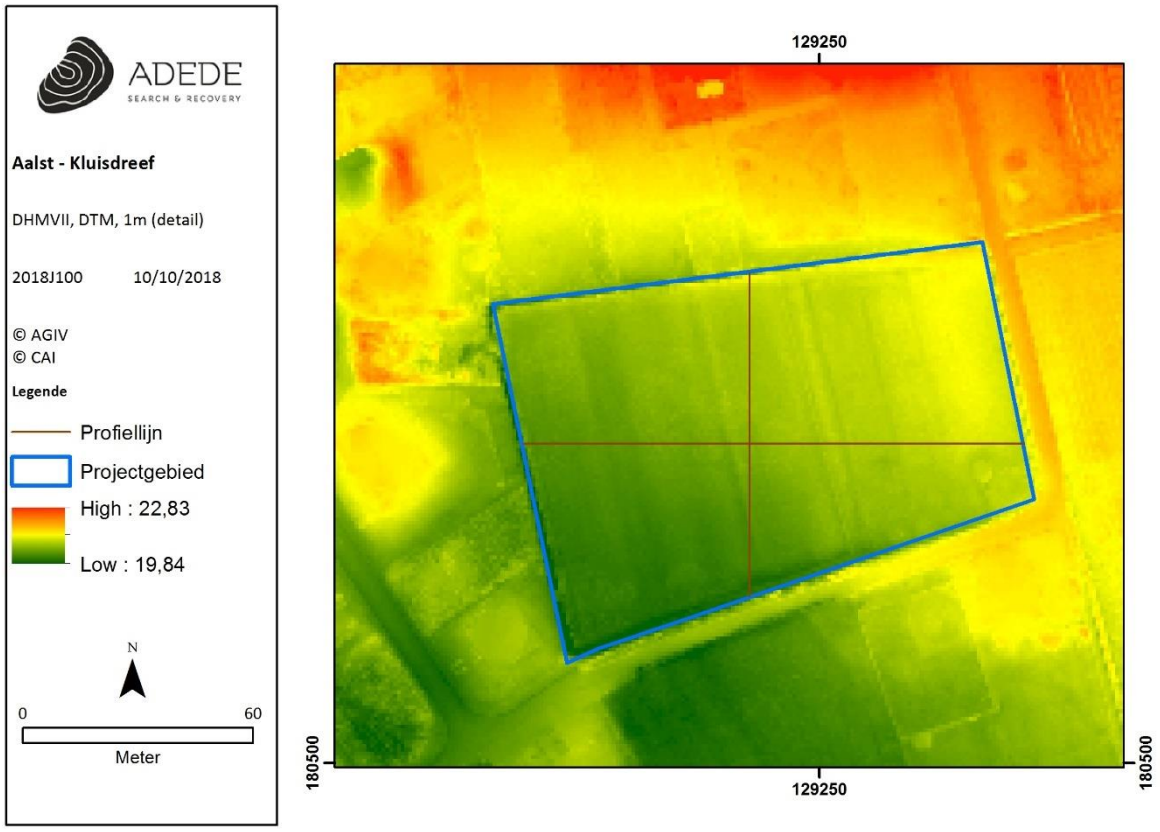
3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Aalst is gelegen in de Denderstreek. Het centrum van Aalst ligt grotendeels in het dal van de Dender, op een hoogte van ongeveer 10 tot 20 meter boven het zeeniveau. Het hoogste punt van de stad Aalst zelf ligt halverwege tussen Aalst-centrum en de deelgemeente Hedersem, op 30m boven zeeniveau (Bosveld). Het hoogste punt van het hele grondgebied Aalst is te vinden in het Kravaalbos in de deelgemeente Meldert. Deze top komt 73m boven zeeniveau uit. Ten oosten, zuidoosten, zuiden en zuidwesten van de stad Aalst bevindt men zich al snel tussen de heuvels. Ten (zuid)oosten van Aalst is dit het Pajottenland, met toppen die 74-92m hoogte halen. Ten zuidwesten zijn dit de 'voorheuvels' van de Vlaamse Ardennen, dit met toppen tussen de 67 en 85m hoogte. Het Stadspark gaat in het zuiden over in het natuurgebied het Osbroek. Op het grondgebied van de deelgemeenten Hedersem, Hofstade, Gijzegem bevindt zich het erkend natuurgebied Hogedonk. Dit gebied wordt gekenmerkt door tal van kleine landschapselementen zoals grachten, sloten, oude dendermeanders. Het maakt deel uit van het natuurgebied Beneden-Dender, waaronder ook de Wiestermeersch, Hannaerden en de Denderbellebroek behoren, allen gelegen in de beneden Dendervallei. Het onderzoeksgebied ligt in het Denderbekken, meer bepaald het deelbekken Middendender, terwijl het centrum van Aalst in het deelbekken Vondelbeek ligt. Aalst is -na Gent- het belangrijkste industrieel en commercieel centrum van Oost-Vlaanderen.

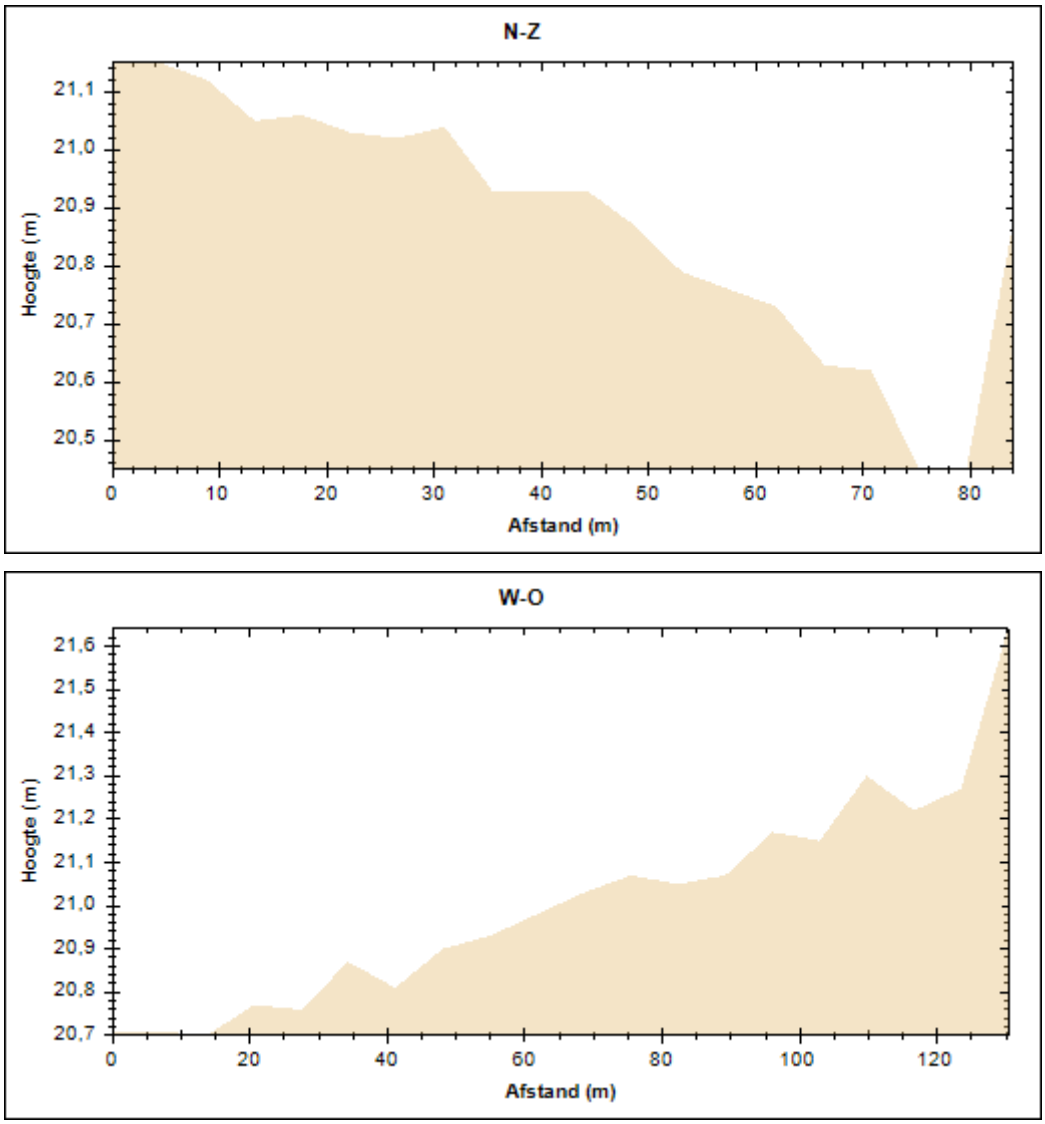
Het projectgebied is gelegen ten zuidoosten van de Stadskern van Aalst. De vallei van de Dender bevindt zich op circa 1.5km. Ten noordoosten stroomt de Zoubeek op ca. 400m afstand. De Beek van de lege Voshollen bevindt zich ten zuiden op ca. 550m. Ten oosten van het projectgebied ligt het Kluisbos. Dit is een belangrijk oud bos met een laaggelegen broekbos met typerende flora. Op het Digitaal Hoogtemodel kan men waarnemen dat het projectgebied gelegen is op de helling van een heuvel, die haar hoogste punt bereikt ten oosten, het hoogste, nabijgelegen punt, bevindt zich op ca. 37m. Het projectgebied zelf ligt tussen de 20.5m en 21.6m TAW. Het projectgebied heeft een verwaarloosbare helling van 0,7% van Oost naar West.



Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.



Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).



Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

Op de Tertiair geologische kaart behoort het projectgebied toe aan het Lid van Egem, dat op zijn beurt onderdeel uitmaakt van de Formatie van Tielt. Het Lid van Egem bestaat uit grijsgroen zeer fijn zand, kleilagen, zandsteenbanken en is glauconiet- en glimmerhoudend.

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer.

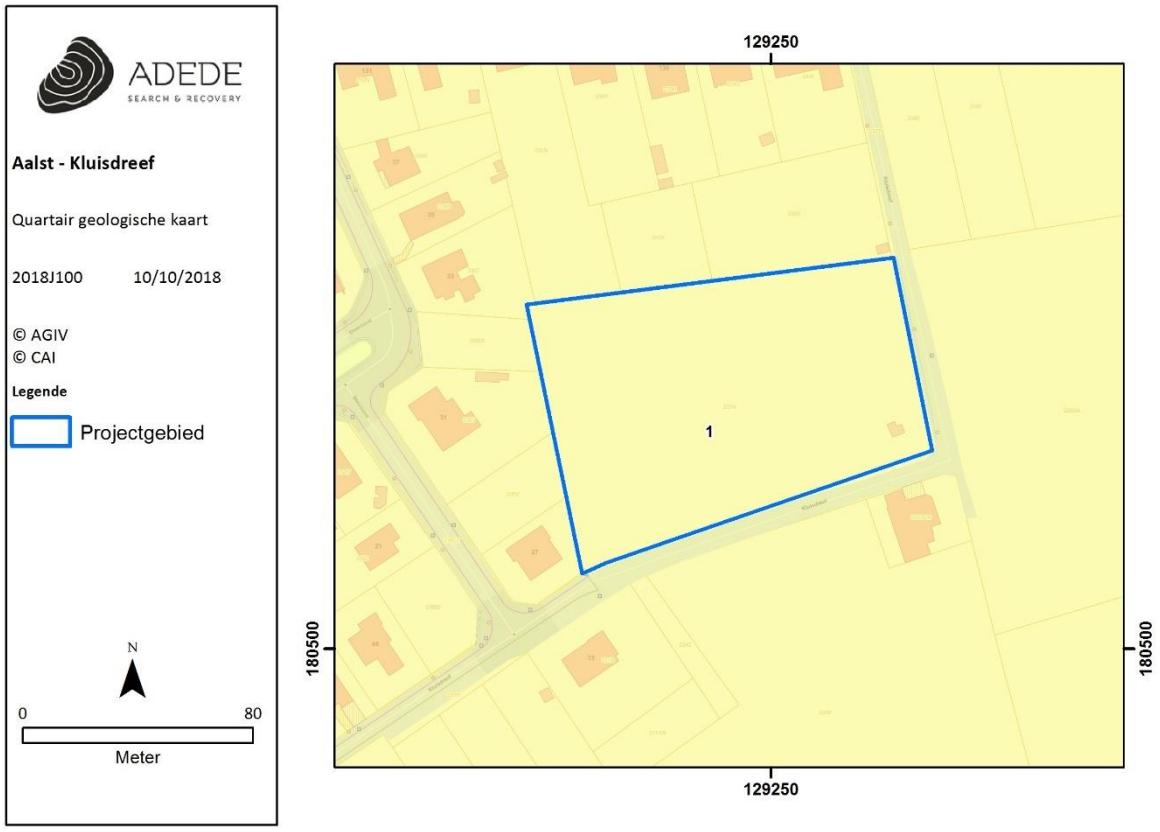


Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

Het volledige onderzoeksgebied is gesitueerd in eenzelfde quartaire afzetting, met name **profieltype 1**. Bij dit profieltype zijn geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop de Pleistoceen sequentie De opbouw van dit profieltype is als volgt:

- **ELPw en/of HQ**: Dit zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen. In het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (loess) en in de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waar het onderzoeksgebied zich bevindt, zijn deze opgebouwd uit zand tot zandleem. Anderzijds kunnen er eveneens hellingsafzettingen van het quartair aanwezig zijn.



Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

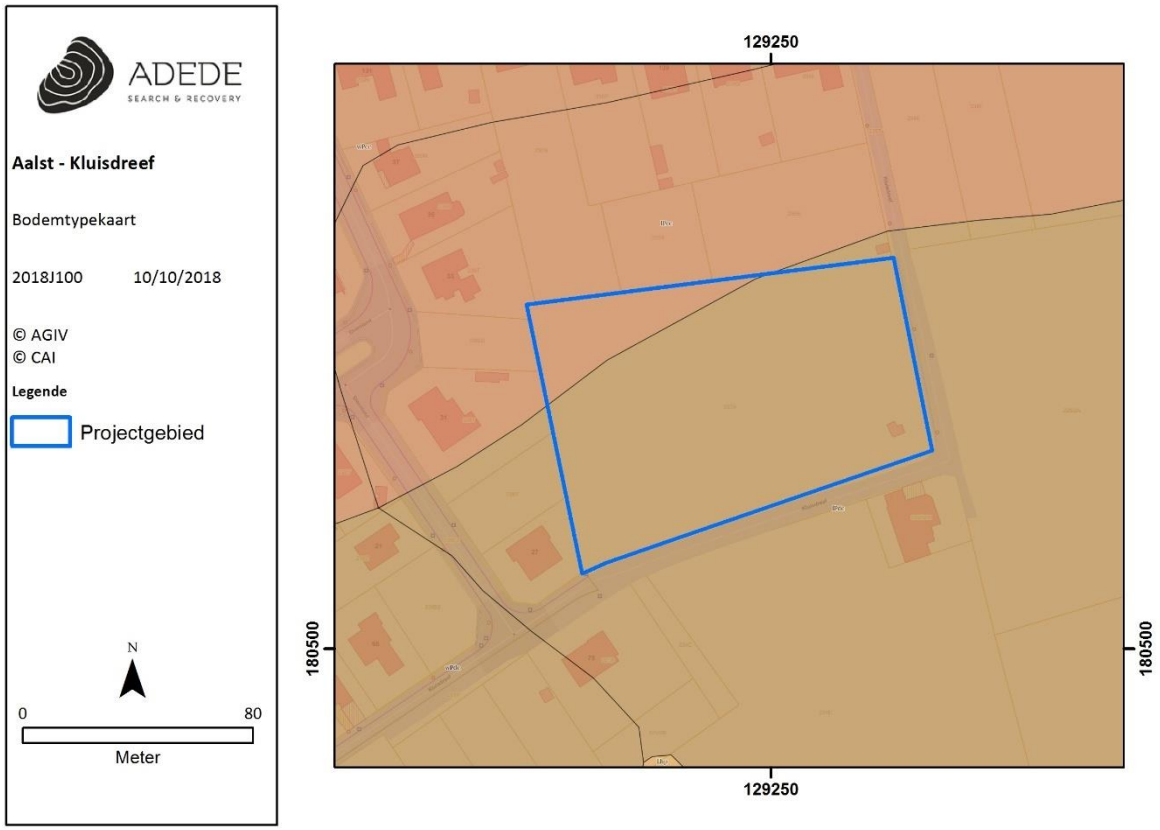
3.2.3.1 Bodemtypekaart

Binnen het projectgebied kunnen twee verschillende bodemtypes onderscheiden worden:

- **IPcc**: een matig droge lichte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont. De bouwvoor is grijsbruin, 25-30cm dik en goed humeus. Bij de gedegradeerde eenheden met verbrokkelde textuur B, werd bij de in cultuurname een deel van de uitlogingshorizont met de bouwvoor vermengd tot een homogeen goed humeuze Ap, waaronder een bruingele overgangshorizont, 20-30cm dik, voorkomt. De verbrokkelde textuur B situeert zich tussen de 50 à 80cm. Bij het complex PcC vindt men naast profielen met verbrokkelde textuur B en ijzerconcreties (Prepodzolen . . c(h)) ook individuele

waarnemingen van gronden met humus en/of ijzer B-horizon (. . f), soms Postpodzolen (. . h). Veel Pcc gronden zijn beïnvloed door de Tertiaire onderliggende formaties welke op een wisselende diepte een gevarieerd substraat vormen. Leem komt voor op een geringe diepte (ondieper dan 75cm).

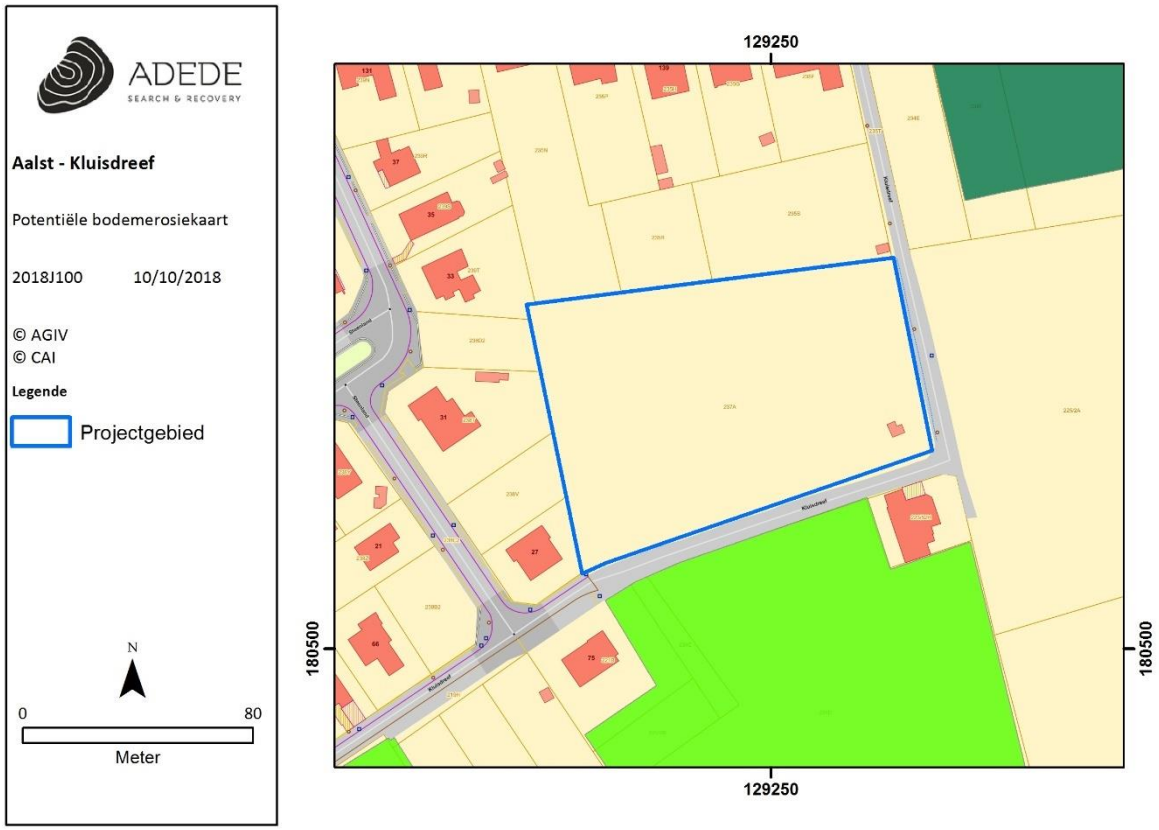
- **lPdc**: Matig natte lichte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont. Bij deze matig natte (soms matig droge) bodems op licht zandleem is de humeuze bovengrond homogeen en goed ontwikkeld grijsbruin en gemiddeld 30cm dik. De verbrokkelde textuur B is zwak ontwikkeld en begint op 40-60cm. Bij het complex PDC en PdC is de Pdc serie geassocieerd met zwak ontwikkelde podzolen (. . f). Roestverschijnselen beginnen tussen 40-60cm. Bij de complexe draineringsklasse (. D .), zijn naast matig natte bodems ook matig droge bodems aanwezig, waar roestverschijnselen beginnen tussen 60 en 90 cm.



Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

Op de potentiële bodemerosiekaart staat het projectgebied zelf niet gekarteerd. Een perceel tegenover het projectgebied staat gekarteerd als zeer lage totale erosie, terwijl op een perceel gelegen ten noordoosten de bodemerosie verwaarloosbaar is.



Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

Op de erosiegevoeligheidskaart van de Vlaamse gemeenten staat Aalst gekarteerd als medium erosiegevoelig.

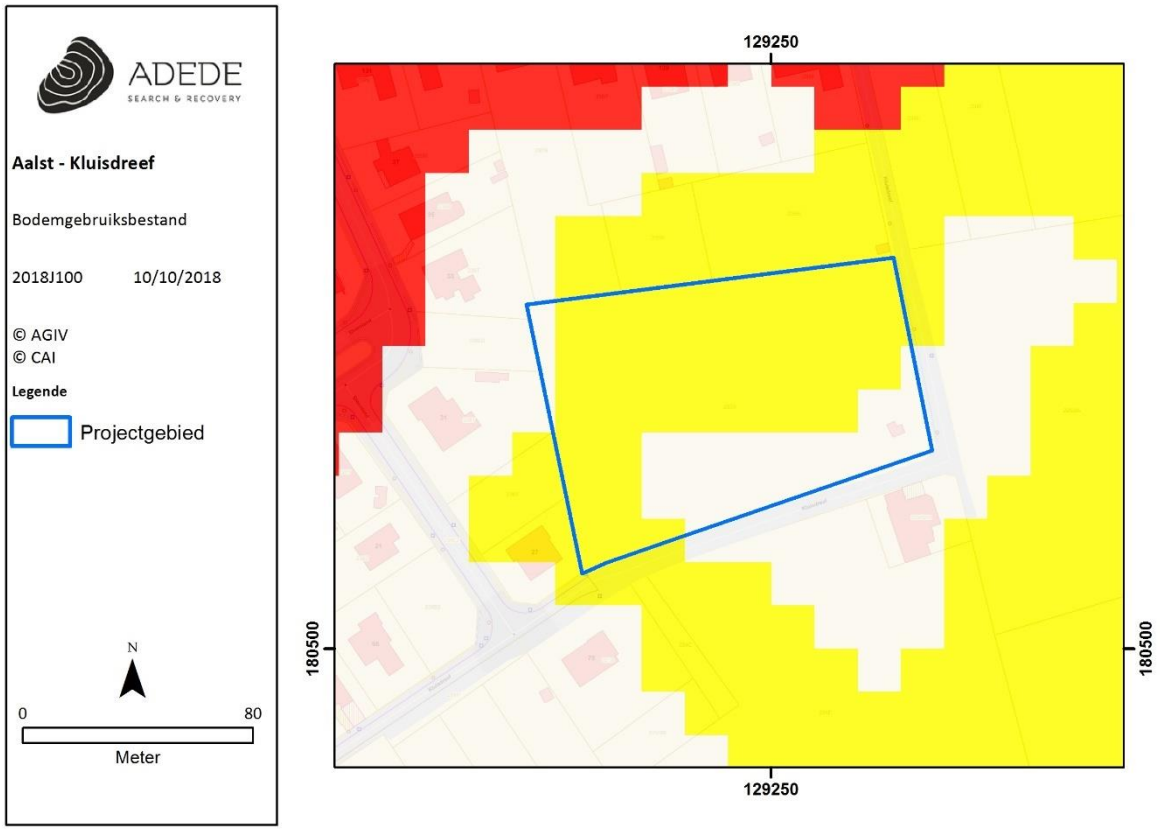


Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

Op het bodemgebruiksbestand, opname 2001, zijn verschillende types bodemgebruik weergeven binnen de contouren van het projectgebied:

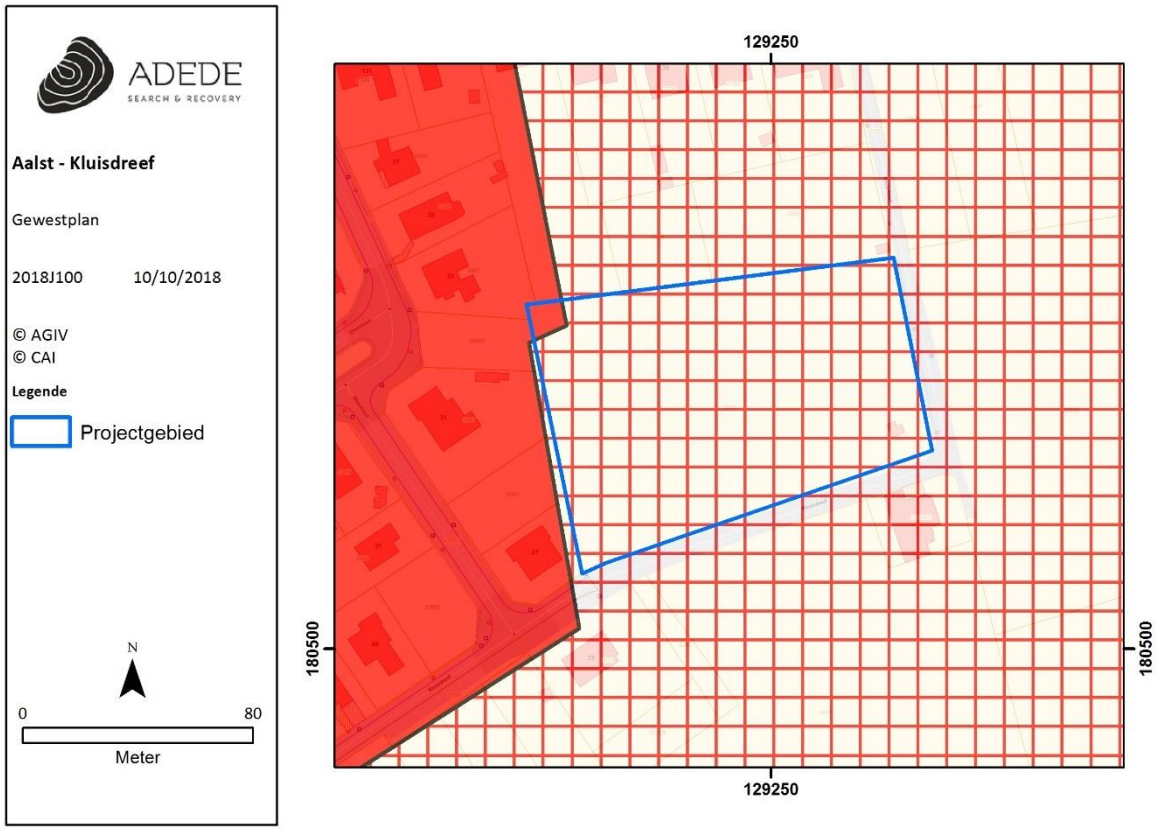
- Weiland (**geel**): de bodem is bedekt met gras en niet gelegen in het overstromingsgebied van een rivier
- Andere bebouwing (**rood**): Het grootste deel van het gebied wordt bedekt door structuren. Gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene oppervlakten en open bodem (tussen de 30 en 80% is verhard).
- Akkerbouw (**wit**): De bodem wordt gebruikt in een of ander rotatiesysteem, waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland.



Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Op het gewestplan staat het merendeel van het projectgebied aangeduid als woonuitbreidingsgebied (rood-wit), in de noordwestelijke hoek is een klein deel beschreven als woongebied.



Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

Het centrum van Aalst situeert zich op de linkeroever van de Dender, daar waar de zandleemstreek overgaat in de leemstreek. De middeleeuwse stad ontwikkelde zich op de plaats waar een noordoostelijke uitloper van een leemrug een talud vormt met het Denderalluvium. De rivierbedding ligt hier heel dicht bij de leemrug en het zou dus heel goed kunnen dat hier al van oudsher een belangrijke oversteekplaats aanwezig was. De favorabele topografische en bodemkundige aard van het gebied – hoger gelegen, goed gedraineerde fertiele leemgrond en diep ingesneden beekdalen – moet echter ook in de prehistorie al een pullfactor geweest zijn. Tal van toponiemen in de regio zijn van pre-Germaanse oorsprong en zijn dus een extra indicatie voor de ouderdom van de bewoning in de streek. De naam Aalst zelf is terug te voeren tot het Belgische 'alkustom' (gegermaniseerde vorm 'alhusta'), hetgeen een afleiding is van het Belgische 'alkos' wat heiligdom zou beteken. Meerdere archeologische onderzoeken, zowel in het centrum van Aalst zelf als in de ruimere regio, lijken dit beeld te bevestigen. Verscheidene sporen en artefacten uit verschillende pre-Germaanse periodes werden geattesteerd en dus wordt aangenomen dat de Aalsterse regio sinds het laatneolithicum een min of meer continue bewoning heeft gekend doorheen de verschillende periodes.[1]

De start van de nederzetting Aalst kan teruggevoerd worden tot het Zelhof, een Karolingisch bedrijfstype, dat gesticht is tussen 750 en 800. De groei van deze eerste invloedrijke prestedelijke kern aan de Dender werd gestimuleerd door de nieuwe landweg Keulen-Brugge. Eind 9e eeuw waren vele landbouwgronden rond Aalst in handen van het kapittel van Kamerijk en de abdij van Lobbes.[2] De naam Aalst komt voor het eerst voor in 868 in eigendomslijsten van eerdergenoemde abdij.[3] In 879 werden alle nederzettingsstructuren verwoest door de Noormannen. Het Zelhof werd herbouwd maar zal zijn centrale rol verliezen aan de burcht en de parochiekerk. Deze burcht was midden 11e eeuw opgericht door de graaf van Vlaanderen tussen de Dender en de Oude Dender. Aalst vormde een grensnederzetting nadat graaf Boudewijn I dit deel van de Brabantgouw had veroverd. Aan de Werf ontstond hierdoor een bloeiende handelseconomie. De kern breidde zich hierdoor uit naar het westen, naar de huidige Grote Markt waarop verschillende oude straten uitkwamen. Begin 12e eeuw was het gebied omwald met verschillende stadspoorten. Aalst werd een stad in 1164 en hoofdplaats van de heerlijkheid van de graven van Aalst.[4] De agglomeratie vertoonde aan het begin van de 13de eeuw een

[1] DE GROOTE K. 2013: De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, M&L 32(1), jan.-feb. 2013, 4-32.
[2] http://www.ethesis.net/aalst_mobiliteit/aalst_mobiliteit_hfst_1.htm
[3] http://www.aalst.be/default.asp?siteid=15&rubriekid=1092&artikelid=7329
[4] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120309

driehoekige vorm, waarvan de basislijn gevormd werd door de Dender en de huidige Onderwijsstraat. De twee basishoeken werden gevormd door de Werf en de Academieplaats en de bovenhoek lag in de nabijheid van de Grote Markt. In de 14de eeuw toont de stad een radiaal concentrisch stratenpatroon rondom de Grote Markt en een behoorlijke versterking bestaande uit de Hoog-, Capucienen- en Sterrevesten en een ringmuur met 25 torens en 6 poorten. Dit concentrisch stratenpatroon wordt heel herkenbaar weergegeven op de kaart van Deventer uit de 16de eeuw (cf. infra). De stadsvesten zijn zichtbaar op een kaart van Ludovico Guicciardini uit 1582. Het projectgebied bevindt zich links buiten de kaart.



Figuur 11. Stadsplattegrond van Aalst met zicht op de versterkingen[5].

Aalst had zwaar te lijden tijdens het Spaans bewind, vooral door oorlogsgeweld. Zo werd de stad op 25 juli 1576 veroverd door Spaanse muitende troepen: via de Dender slaagden ze erin de stad binnen te dringen. Voor de kanalisatie had de Dender immers een erg kronkelend verloop. In de zomer was het waterpeil zo laag dat men met opgestroopte broekspijpen de overkant kon bereiken.[6] Deze

[5] *https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Plattegrond_Aalst_Guicciardini_1581.jpg*
[6] *http://www.dender.be/thema/historiek/een-rivier-met-een-geschiedenis*

Plundering van Aalst maakt deel uit van de Tachtigjarige Oorlog[7] en wordt weergegeven op een stadsplattegrond van Aalst die werd opgemaakt door Frans Hogenberg.



Figuur 12. De Plundering van Aalst, door Frans Hogenberg[8].

In 1667 werden de wallen ontmanteld door de Franse maarschalk Turenne. Vanaf de Oostenrijkse periode steeg de welvaart terug, onder meer door de opkomende industrialisatie. Dit laatste zorgde tevens voor een toenemende urbanisatie in de 19e eeuw.[9] Verder werd de baan Brussel-Aalst-Gent aangelegd en de Dender gekanaliseerd (in de 18de eeuw). Toch kwam de echte industrialisatie in Aalst pas op gang vanaf 1856 dankzij de spoorlijn Brussel-Aalst-Gent. Nijverheden ontwikkelden zich in het centrum en langs de Dender en spoorlijn. De voornaamste nijverheid bleef textiel, onder meer breigoed, leder en schoenen. Vanaf de tweede helft van de 20e eeuw is deze nijverheid sterk verminderd en teruggedreven uit het centrum naar nieuwe industrieparken.[10]

[7] *https://nl.wikipedia.org/wiki/Plundering_van_Aalst*
[8] *https://nl.wikipedia.org/wiki/Plundering_van_Aalst#/media/File:Aalst_1576.JPG*
[9] *http://www.ethesis.net/aalst_mobiliteit/aalst_mobiliteit_hfst_1.htm*
[10] *https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120309*

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 Fricx-kaarten (1712)

Eugène-Henri Frickx (1644-1730) was de grondlegger van een belangrijke dynastie van 18de -eeuwse drukkers in Brussel. Hij werd in 1689 tot *Imprimeur de sa Majesté,* Koninklijke drukker, benoemd door de privé-raad van de Spaanse koning. Zijn bekendste kaarten zijn de *Cartes des Pays-Bas* uit 1712. Dit is een atlas in twee delen, met een geheel van topografische kaarten van de Nederlanden en een bundel van stadsplannen opgemaakt tijdens belegeringen en veldslagen. De atlas werd aangemaakt als illustratie waarom Frickx het koninklijk privilege voor het drukken van de officiële regeringsdocumenten moest behouden. De privé-raad verleende hem dan uiteindelijk ook dit privilege voor zijn hele leven.[11]

Op de kaart van Frickx worden enkel stadskernen, wegen en belangrijke bouwwerken zoals kerken, kastelen, etc. weergeven. Het projectgebied bevindt zich op aanzienlijke afstand van de stadskern van Aalst en wordt gesitueerd ten zuidoosten van Erembodegem. Vlakbij het projectgebied wordt de “Justice de Bouchout” afgebeeld. Het projectgebied is bovendien gelegen tussen de Brusselstraet (ten oosten) en de Dender (ten westen). Het georeferen van dergelijke kaarten is vrijwel onmogelijk doordat zij niet schaalvast geproduceerd werden.

[11] *http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpII63204_nl.html*



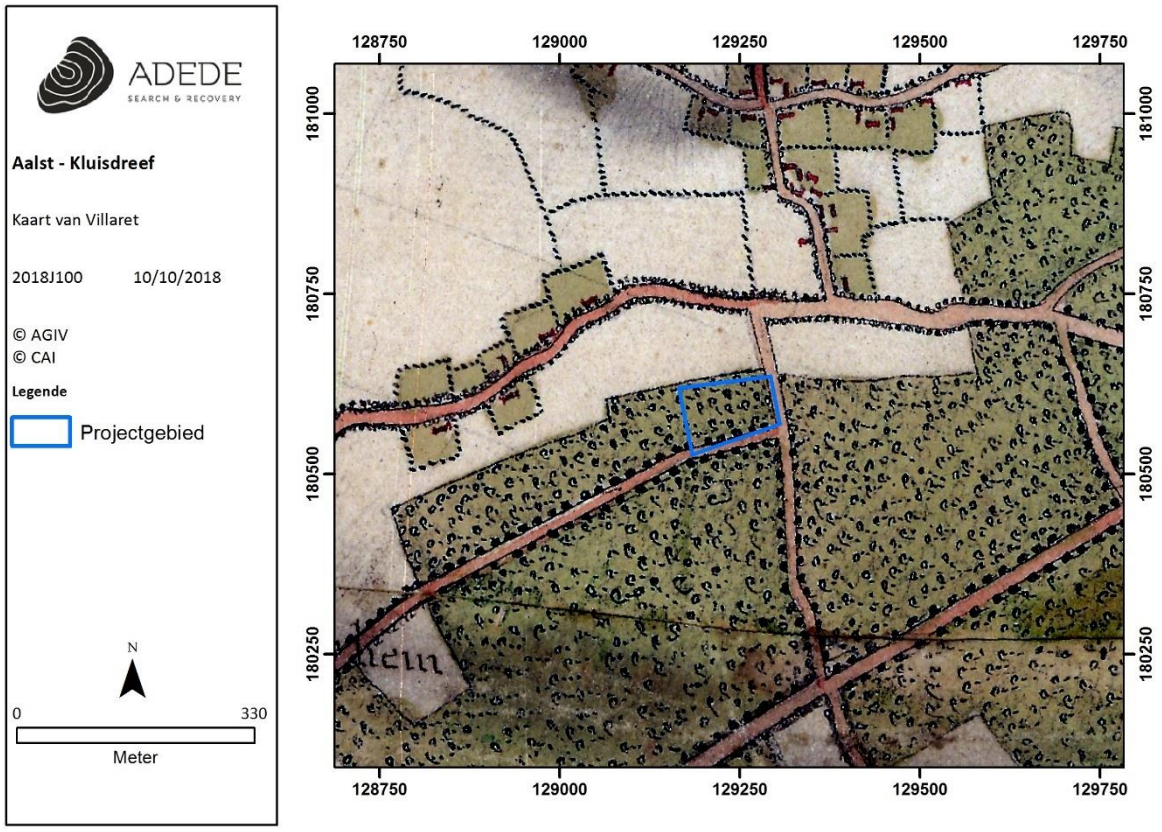
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.

3.3.2.2 Kaart van Villaret (1745-1748)

De kaart van de Franse ingenieurs-geografen, ook wel Villaret-kaart genoemd, bestrijkt grote delen van het huidige Belgische grondgebied en vertelt ons hoe het landschap erbij lag in het midden van de 18de eeuw. Na de slag bij Fontenoy (1745) kregen de Fransen voor enkele jaren de controle over onze gebieden. Het is in die militaire context dat de meer dan 80 kaartbladen ontstonden.[12]

Op de kaart van Villaret is het projectgebied gelegen aan het kruispunt van twee wegen, het merendeel van het projectgebied maakt deel uit van een veel grotere bosrijke zone, hoogstwaarschijnlijk betreft het hier het Kluisbos. Op het projectgebied zelf is geen bebouwing zichtbaar, aan de straat ten noorden liggen enkele alleenstaande huizen, in de ruime omgeving zijn enkele alleenstaande sites met walgracht te zien. Het projectgebied kan geplaatst worden binnen het gehucht “Soemerghem”.

[12] *https://bib.kuleuven.be/ub/nieuws/2015/kaart-van-jean-villaret-1745-1748-digitaal-beschikbaar-via-limo*



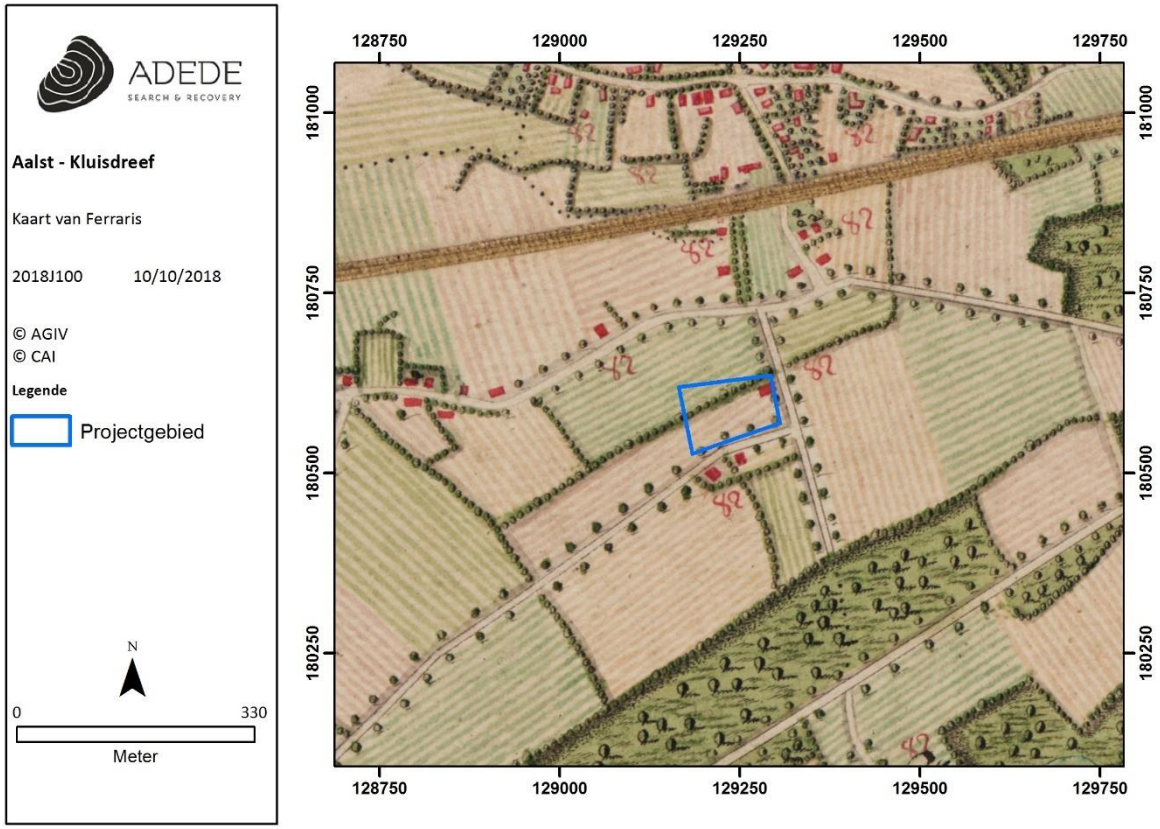
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret.

3.3.2.3 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst. Dit alles gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814). Het resultaat was een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het *Kriegsarchiv* te Wenen.[13]
Op de Ferrariskaart is voor het eerst bebouwing aanwezig, meer bepaald in de noordoostelijke hoek. Het projectgebied bevindt zich nog steeds op de kruising van twee straten, dewelke nu worden omgeven door twee bomenrijen. Op vlak van landgebruik is nu geen bos meer zichtbaar, maar wel akkers en velden. In de noordelijke helft loopt een heg van oost naar west, dewelke mogelijk twee

[13] *http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf*

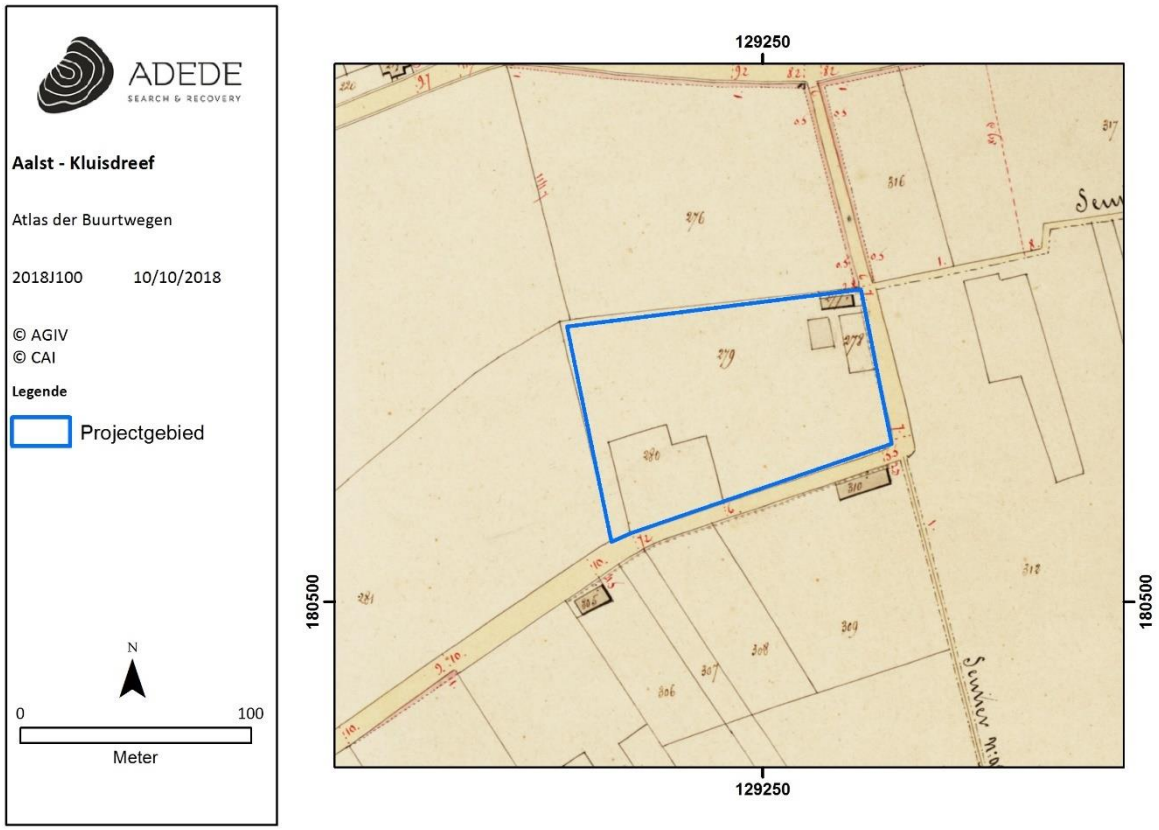
percelen van elkaar scheidt. In de ruime omgeving bevindt zich voornamelijk bewoning ten noorden van het projectgebied, geconcentreerd langsheen enkele wegen in de wijk Mylbeke. Ten zuiden van het projectgebied ligt het “Affleghem Bosch” en een site met walgracht beschreven als het “Chateau de Somergem”.



Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.4 Atlas der Buurtwegen (1840)

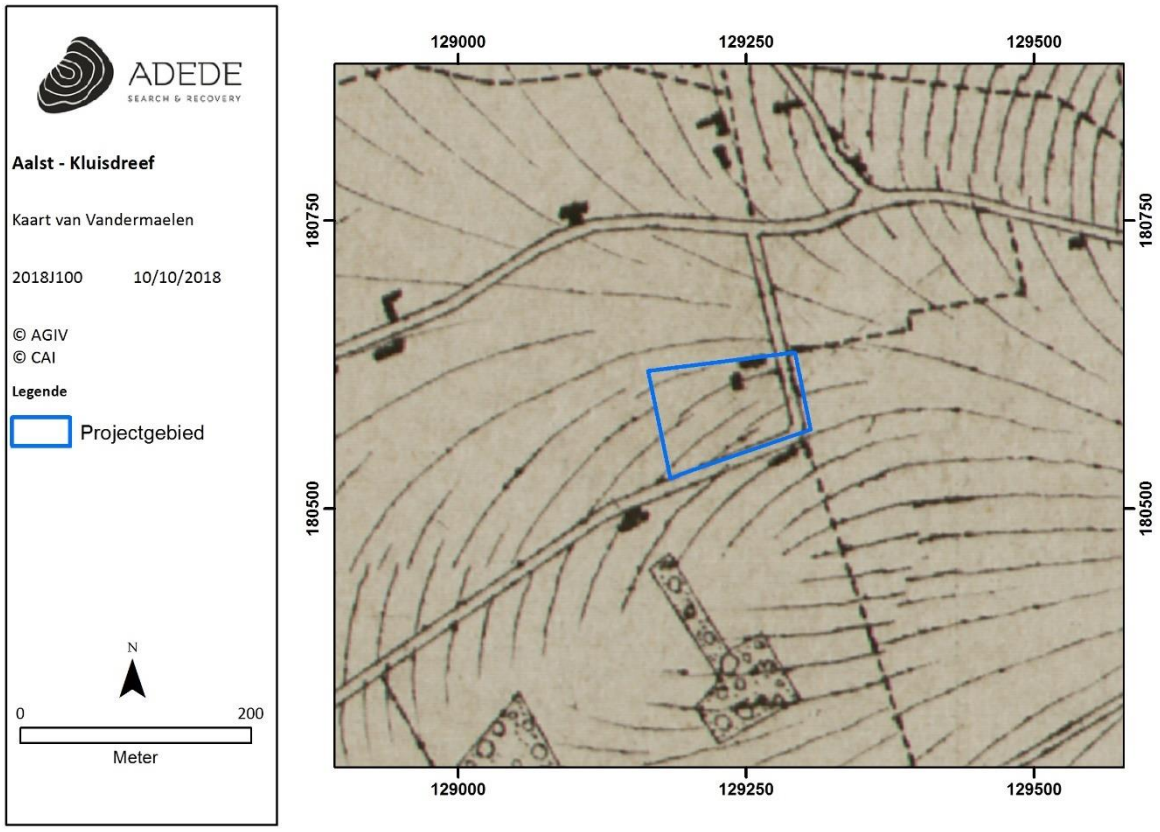
De Atlas der Buurtwegen toont weinig bijkomende informatie ten opzichte van de kaart van Ferraris. De Atlas toont dezelfde bebouwing in de noordoostelijke hoek. Het projectgebied bestaat uit 4 verschillende percelen (277, 278, 279 en 280). Ten opzichte van de kaart van Ferraris kan men een lichte stijging en het aantal gebouwen waarnemen, voornamelijk ten noorden van het projectgebied. Ten zuiden van het projectgebied, aan de overkant van de Kluisdreef, bevinden zich nog steeds twee gebouwen, zij het op een andere locatie.



Figuur 16. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

3.3.2.5 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Op de Topografische kaart van Vandermaelen vallen de sterke reliëflijnen op te merken. Bebouwing is nog steeds aanwezig op het projectgebied, tevens op dezelfde locatie, in tegenstelling tot voorgaande kaarten kan men nu zelfs twee gebouwen waarnemen. In de ruimere omgeving bevinden zich voornamelijk akkers, velden en heide.



Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.6 Kaart van Popp (1842 – 1879)

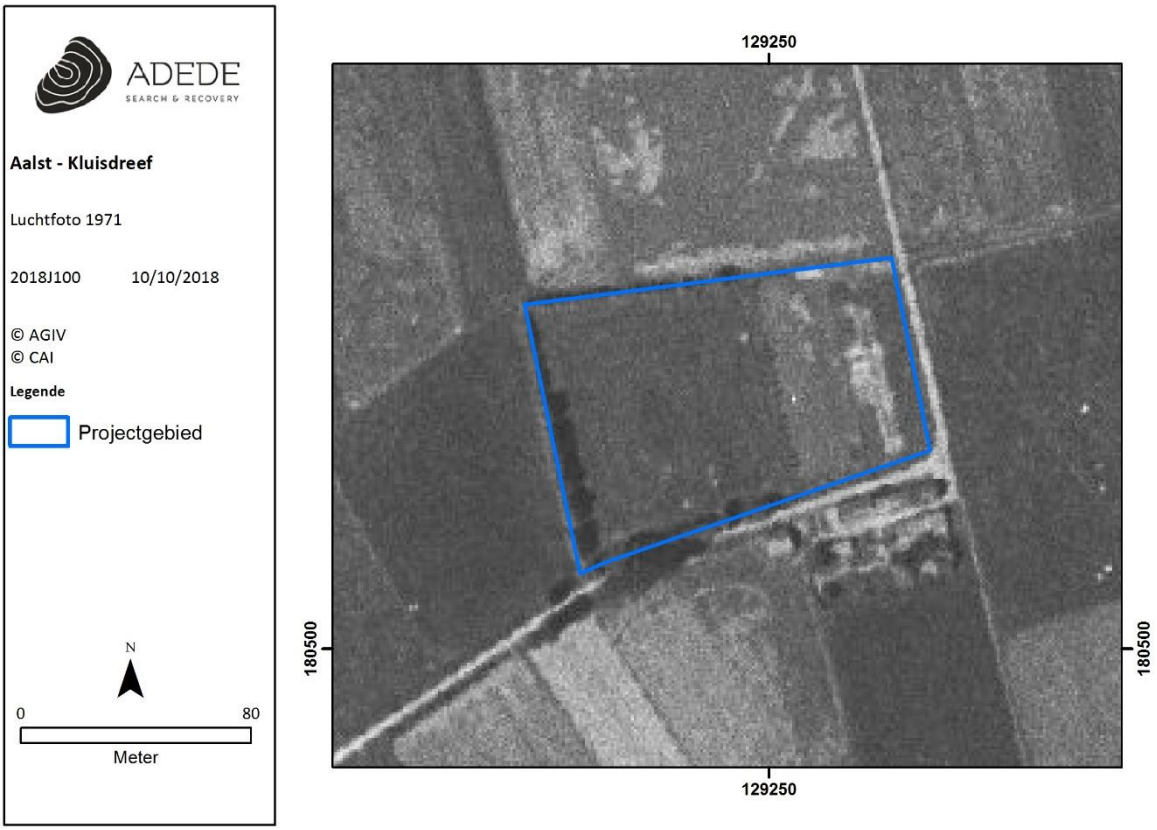
Op de kaart van Popp is voor het eerst geen bebouwing meer aanwezig op het projectgebied, dat aangeduid staat als perceel 237a. Ook op de tegenoverliggende percelen zijn enkele gebouwen verdwenen. De omgeving van het projectgebied staat beschreven als Somergem. Ten noorden van het projectgebied, langsheen de Affligemdreef staat een waterloop aangeduid, hoewel deze geen naam heeft. Opvallend aan de kaart van Popp is dat bij verschillende percelen een achternaam beschreven staat, dit is echter niet het geval voor het projectgebied.



Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

3.3.2.7 Luchtfoto 1971

Op de luchtfoto uit 1971 is geen bebouwing te zien binnen de contouren van het projectgebied. Ook in de nabije omgeving (met uitzondering ten zuiden) is geen bebouwing aanwezig. Het projectgebied bestaat uit akkergrond, net zoals de ruime omgeving. Bewoning in de omgeving is voornamelijk geconcentreerd langsheen de belangrijkste straten (lintbebouwing).



Figuur 19. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1971.

3.3.2.8 Luchtfoto 1979-1990

De luchtfoto uit 1979-1990 vertoont weinig verschil ten opzichte van de vorige luchtfoto. Dit is voornamelijk het geval voor het projectgebied, dat nog steeds bestaat uit akkergrond/weiland. Voor de nabije omgeving, voornamelijk ten westen zijn wel grote veranderingen op te merken en zijn aanzienlijk wat woningen bijgekomen.

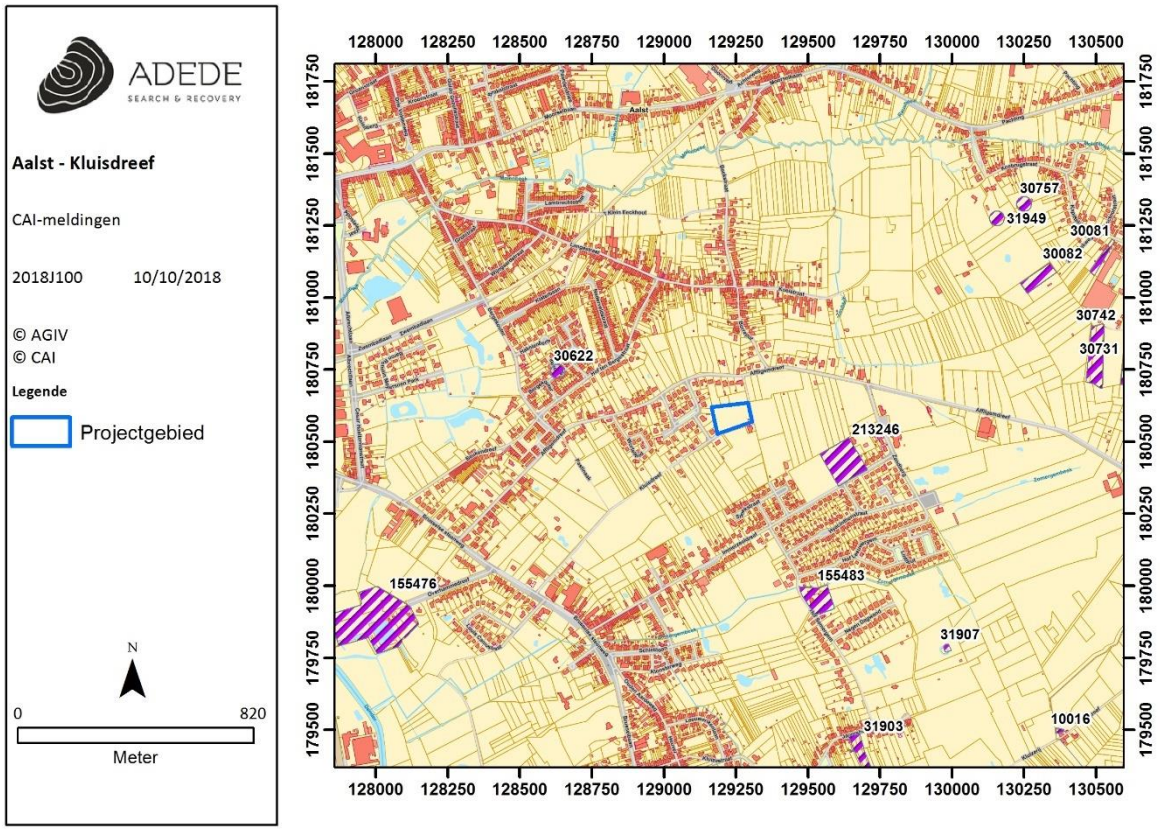


Figuur 20. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1979-1990.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
155483 Indicator	Ca. 400m Ten zuiden	Late middeleeuwen	Alleenstaande site met walgracht, gekend als Hof Somergem. Oudste vermelding gaat terug tot 1380
213246	Ca. 200m Ten zuidoosten	Romeinse tijd	Brandrestengraf en een mogelijk brandresten graf.
		Nieuwe tijd	Paalkuilen en kuilen
		Onbepaald	Greppel, die aan de hand van de vulling vermoedelijk ouder is dan de middeleeuwen. Alsook onbepaalde karensporen.
217998	Ca. 600m Ten zuidwesten	Onbepaald	Tijdens een proefsleuvenonderzoek werden er enkele lineaire sporen aangetroffen, greppels, die centraal over het terrein liepen met een ZW-NO-oriëntatie. Mogelijk in verband te brengen met de perceelsgrens op de Ferrariskaart: een met bomen afgezoomde perceelsgrens tussen een bebouwd perceel in het zuidoosten en een boomgaard in het noordwesten van het onderzochte terrein; de sporen leverend geen vondsten op.
211503	Ca. 1.2km Ten zuidwesten	Nieuwe Tijd	Gracht van ca. 1.3m breed met enkele baksteen en houtskoolfragmenten.
155476 DIBE	Ca. 1km Ten zuidwesten	Middeleeuwen	Versterkt kasteel. In de 17e eeuw een waterkasteel, huidig kasteelcomplex aangepast tot woning. De grachten zijn nog zichtbaar. Mogelijk werd het kasteel reeds in de 12e eeuw opgericht. In de 15e eeuw werd het kasteel heropgebouwd.
30622	Ca. 400m Ten noordwesten	Metaaltijden	Enkele scherven, o.a. randscherf van een licht geknikt schaaltje met vingertopindrukken op de rand, een randscherf van een kommetje met gegladde

			schouder en besmeten buik en een bodemfragment met een door vingernagelindrukken geaccentueerde bodemrand.
30757	Ca. 900m Ten noordoosten	Steentijd	Losse lithische artefacten, waaronder fragment van een schrabber.
		Romeinse tijd	Losse aardewerkvondst: een wandscherf, mogelijk Romeins.
31949	Ca. 900m Ten noordoosten	Steentijd Neolithicum	Vondstenconcentratie lithisch materiaal: voornamelijk afslagen (groot aantal verbrand), maar ook een geretoucheerde afslag en een fragment van een gepolijste bijl.
30081	Ca. 1km Ten noordoosten	Romeinse tijd	Los tegulaefragment
30082	Ca. 900m Ten noordoosten	Steentijd	Twee vuurstenen artefacten, waarvan een kling met twee geretoucheerde boorden. Dergelijke klingen treft men regelmatig aan in de Michelsberg-cultuur (Midden-Neolithicum)
30742	Ca. 1km Ten oosten	Middeleeuwen	Losse aardewerk vondst: manchet vormige rand van een keramisch recipiënt. Mogelijk door bemesting op perceel terecht gekomen. Scherf vertoont kenmerken van de 1ste productiefase van Andennekeramiek (1075-1175)
30731	Ca. 1.1km Ten oosten	Steentijd	Losse lithische vondsten: drie vuurstenen artefacten waaronder een schrabber.
30744	Ca. 1.2km Ten oosten	Steentijd	Losse lithische vondst: 6 vuurstenen artefacten (niet nader gedateerd) en een fragment van een gepolijste Neolithische bijl.



Figuur 21. Situering van enkele CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

4.1 Besluit gespecialiseerd publiek

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?*

Op basis van het beschikbare en geraadpleegde bronnenmateriaal kon binnen het bureauonderzoek de aan- of afwezigheid van een archeologische site of relevante archeologische overblijfselen binnen de contouren van het projectgebied niet met zekerheid worden aangetoond. Wel is het mogelijk een archeologische verwachting naar voor te schuiven teneinde een antwoord te kunnen bieden op de gestelde onderzoeksvragen.

Aan de hand van de geraadpleegde cartografische bronnen kan worden vastgesteld dat het projectgebied in een vrij landelijke omgeving gelegen is. Vanaf de kaart van Ferraris is bebouwing aanwezig in de noordoostelijke hoek van het projectgebied. Dit is tevens zichtbaar op de kaart van Ferraris, Atlas der Buurtwegen en Topografische kaart van Vandermaelen. De bebouwing bevindt zich steeds op dezelfde locatie, op de kaart van Vandermaelen is een tweede gebouw zichtbaar met een noord-zuid oriëntatie. De kaart van Popp geeft geen bebouwing weer, alsook op de luchtfoto uit 1971 en 1979-1990 is geen bebouwing aanwezig binnen de contouren van het projectgebied. De ruime omgeving bestaat voornamelijk uit akkers en velden, met lokale percelen heide. De bewoning is voornamelijk gelegen langsheen de belangrijkste straten (lintbebouwing). Op heden bevindt zich een schuur op het projectgebied, zij het op een andere locatie dan de historische bebouwing.

De CAI-waarden in de omgeving van het projectgebied tonen een gevarieerd beeld, met vondsten uit verschillende periodes vanaf de Steentijden tot de middeleeuwen. Uit de Nieuwe Tijd is een indicator gekend naar een site met walgracht. De CAI-meldingen beslaan voornamelijk losse vondsten van lithische artefacten of aardewerk. Op ca. 200m, ten zuidoosten, van het projectgebied bevinden zich twee Romeinse brandrestengraven, hoewel het in één geval slechts om een vermoeden gaat.

De bodemtypekaart van Vlaanderen toont aan dat er een zandleembodem aanwezig is op het projectgebied. Het overgrote deel van het projectgebied bestaat uit type Pdc, wat geassocieerd wordt met het voorkomen van podzolen. In de noordwestelijke hoek komt type lPcc voor, waar tevens een B-horizont en/of post- en prepodzolen kunnen voorkomen. Dergelijke bodemtypes kunnen voor een afdekking zorgen van een archeologisch relevante laag, wat positief is naar de bewaring van steentijdsites.

Op topografisch vlak ligt het projectgebied in een overgangszone van hoog naar laag, waarbij de laagvlakte zich bevindt ter hoogte van de Dendervallei. Het projectgebied zelf ligt op ca. 21m TAW. De heuvelrug is gelegen in het oosten, de hoogste toppen hiervan bevinden zich op ca. 80m TAW.

Op basis van de gekende bronnen kan men besluiten dat voor het projectgebied een algemene archeologische verwachting naar voor kan worden geschoven. Hierbij kunnen potentiële archeologische resten vanaf het Laat-Paleolithicum voorkomen tot de Nieuwe Tijd. Op basis van de CAI-waarden is de verwachting voor Steentijden en Romeinse tijd het hoogste, voor Steentijd wordt dit bijgestaan door een gunstig bodemtype. Op basis van de cartografische bronnen is er een verhoogde verwachting voor de postmiddeleeuwen gezien vanaf de kaart van Ferraris continue bebouwing aanwezig is tot in de 2e helft van de 19e eeuw.

- *Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?*

Binnen de contouren van het projectgebied bevinden zich geen archeologische sites. Op ca. 200m van het projectgebied is een site gekend waaruit een zeker en een vermoedelijk Romeins brandrestengraf werden opgegraven. De overige CAI-waarden in de omgeving variëren tussen Steentijd, Romeinse tijd, middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Het gaat hierbij voornamelijk om losse vondsten, alsook één enkel kasteel en een site met walgracht.

- *Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?*

Cartografische en luchtfotografische bronnen tonen aan dat het projectgebied minstens sinds de periode waarin de Ferrariskaart werd opgesteld hoofdzakelijk gebruikt werd als akkerland of weide. In de hedendaagse toestand doet het projectgebied dienst als graasweide.

- *Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?*

De kaart van Ferraris is de eerste kaart waarop bebouwing zichtbaar is binnen de contouren van het onderzoeksgebied. De bebouwing is gelegen in de noordoostelijke hoek en kan tevens worden waargenomen op de Atlas der Buurtwegen. Op de Topografische kaart van Vandermaelen bevindt zich nog steeds een gebouw op dezelfde locatie, hoewel hier nu een tweede gebouw ten westen is bijgekomen. De daaropvolgende Popp-kaart toont echter geen bebouwing meer op het onderzoeksgebied. In de huidige bestaande toestand is opnieuw bebouwing aanwezig onder de vorm van een kleine schuur.

- *Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?*

Gezien het om een verkaveling van verschillende woningen gaat is de diepte van de bodemingrepen op voorhand niet gekend. De huidige plannen omvatten de bouw van verschillende types woningen, waaronder de aanleg van twee appartementsblokken die voorzien zullen worden van ondergrondse parkeergarage. Bijgevolg mag men ervan uit gaat dat de geplande werken het potentieel hebben om het aanwezige archeologische erfgoed onherroepelijk te vernielen.

4.2 Besluit breed publiek

Het door ADEDE uitgevoerde bureauonderzoek kon niet met zekerheid de aan- of afwezigheid van archeologische sporen ter hoogte van het projectgebied aantonen. Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt een algemene archeologische verwachting naar voor geschoven waarbij resten kunnen voorkomen vanaf het Laat-Paleolithicum. De CAI-waarden en cartografische bronnen wijzen op een verhoogde verwachting voor de Steentijd en postmiddeleeuwse periode, hoewel dit niet uitsluit dat vondsten of sporen uit andere periodes kunnen voorkomen. Gezien de resultaten van het bureauonderzoek acht ADEDE verder onderzoek noodzakelijk om tot een gedegen inschatting van het archeologisch potentieel van het terrein te komen.

In eerste instantie dient een landschappelijk bodemonderzoek de opbouw en bewaringstoestand van de bodem in kaart te brengen en de diepteligging van de archeologische niveaus te achterhalen. Gezien de bodemtypekaart van Vlaanderen gewag maakt van een potentieel aanwezige B-horizont en podzolisatie dient het landschappelijk bodemonderzoek voornamelijk te achterhalen wat het potentieel is van het onderzoeksgebied naar steentijd toe. Wanneer blijkt dat zich in de bodem gunstige bewaringscondities voordoen, dan zal, met het oog op eventuele steentijdvondsten, een verkennend archeologisch booronderzoek moeten plaatsvinden. Vanaf het moment dat een boorstaal één of meerdere steentijdartefacten bevat, moet een waarderend booronderzoek opgestart worden.

Wanneer het landschappelijk bodemonderzoek uitwijst dat er wat betreft steentijdartefacten geen gunstige bewaringscondities zijn, dan kan meteen worden overgegaan op een proefsleuvenonderzoek.

Na het landschappelijk bodemonderzoek (en eventueel verkennend en/of waarderend booronderzoek) zal een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd moeten worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe stratigrafie verwacht wordt.

5 Bibliografie

Bogemans F., 2005. *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel in opdracht van Vlaamse Overheid Dienst Leefmilieu, Natuur en Energie.

De Groote K. 2013, De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, in Monumenten, Landschappen en archeologie, jg. 32, nr. 1, 4-32.

Janssens D., Van Wetter S., 2017, Archeologienota Burchtstraat te Aalst (Oost-Vlaanderen), ADEDE rapport 205.

Janssens D., Van Wetter S., 2017, Archeologienota Burchtstraat II te Aalst (Oost-Vlaanderen), ADEDE rapport 248.

Vandeputte O., Gids voor Vlaanderen. *Toeristische en culturele gids voor alle steden en dorpen in Vlaanderen*, Lannoo Uitgeverij, Tielt, 2007.

Van Ranst E. & Sys C., *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor Bodemkunde, Gent, 2000.

Verleysen A. 2018, Archeologienota Zwembadlaan te Aalst (Oost-Vlaanderen), ADEDE rapport 315.

Verleysen A. 2018, Archeologienota Letterveld te Aalst (Oost-Vlaanderen), ADEDE rapport 351.

http://www.cartesius.be

http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpII63204_nl.html

https://nl.wikipedia.org/wiki/Plundering_van_Aalst

https://www.esthesis.net/aalst_mobiliteit/aalst_mobiliteit_hfst_1.htm

http://www.dender.be/thema/historiek/een-rivier-met-een-geschiedenis

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Plattegrond_Aalst_Guicciardini_1581.jpg
https://nl.wikipedia.org/wiki/Aalst_(Oost-Vlaanderen)#Geografie

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten

www.geopunt.be

www.cai.onroerenderfgoed.be

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m. ..... - 15 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail). ..... - 16 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied. ..... - 17 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart. ..... - 18 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart. ..... - 19 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart. ..... - 20 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart. ..... - 21 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart. ..... - 22 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand. ..... - 23 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan. ..... - 24 -
Figuur 11. Stadsplattegrond van Aalst met zicht op de versterkingen. ..... - 26 -
Figuur 12. De Plundering van Aalst, door Frans Hogenberg. ..... - 27 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx. ..... - 29 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret. ..... - 30 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris. ..... - 31 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen. ..... - 32 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen. ..... - 33 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp. ..... - 34 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1971. ..... - 35 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op luchtfoto uit 1979-1990. ..... - 36 -
Figuur 21. Situering van enkele CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied. ..... - 39 -